

I.I.E.S

تحلیل تهاثر نفتی ایران و روسیه: ابعاد و پیامدها

ترسیم راهبردی

شماره: ۱۴

نویسنده:

محمدصادق جوکار

دیپلماسی انرژی

تهران خیابان ولیعصر روبروی پارک ملت خیابان سایه پلاک ۶۵

تلفن: ۲۷۶۴۴۳۲۹

آدرس اینترنتی: www.energydiplomacy.iies.ac.ir

گزارشاتی از سوی برخی رسانه ها از اوایل ژانویه ۲۰۱۴ منتشر شده است که ایران و روسیه در حال نیل به موافقت نهایی برای تهاتر ۵۰۰ هزار بشکه نفت ایران با کالاهای روسیه می باشد. بنا به برخی تخمین ها، این ارزش این قرارداد می تواند سالانه ۲۰-۱۵ میلیارد دلار باشد که در مقابل آن کالاهای روسی - بجز اقلام نظامی - به ایران ارسال گردد. از آنجا که روسیه کشور صادرکننده نفت می باشد، بررسی چرایی برجسته شدن این پیشنهاد روسیه در شرایط بحران روسیه و اکراین - که تبدیل به بحران روسیه و غرب شده است - موضوع این نوشتار خواهد بود. بنابراین، سوالات گزارش عبارتند از:

- چه انگیزه های اقتصادی سبب تقویت اراده روسیه در تهاتر نفتی ایران در شرایط تحریمی کنونی شده است؟ و
- اینکه روسیه چه ارزیابی های سیاسی - امنیتی از نظم جهانی و نیز آینده توافق هسته ای ایران و ۱+۵ دارد که منجر به پیگیری موافقتنامه تهاتر نفت با ایران است؟
- برنامه اقدام درست ایران برای مواجهه با این پیشنهاد در سناریوهای لغو و یا حفظ تحریمی چیست؟

الف) نگاه اقتصادی: نفت ایران برای جبران کاهش ظرفیت صادرات نفتی روسیه

• روندهای تولید روسیه

- صادرات کنونی نفت خام روسیه معادل ۵/۲ میلیون بشکه در روز می باشد. این کشور ۲/۲ میلیون بشکه کاندنسیت و دیگر سوخته های مایع نیز صادر می کند.

- میزان تولید نفت روسیه - که دارای ۸۷/۲ میلیارد بشکه ذخیره نفتی است - در سال ۲۰۱۲ معادل ۱۰/۶۴۳ میلیون بشکه در روز بوده که عمده تولید آن از سیبری غربی بویژه میادین پریوبسکوی و سموتلور نشأت می گیرد. مجموعه میادین ساخالین در شرق دور تنها حدود ۳ درصد مجموع تولید روسیه را شکل داده و تاکنون انتظارات در مورد سهم قابل توجه در مجموع تولید روسیه را برآورده نکرده است. هرچند در بلندمدت، میادین ساخالین و ذخایر دست نخورده روسیه در سیبری شرقی و ناحیه قطبی این کشور ممکن است نقش بزرگتری را ایفا نماید. چندین شرکت بین المللی برای فعالانه در این مناطق در حال فعالیت می باشند.

- بخش روسی دریای خزر و منطقه تیمان-پچورا در مناطق شمالی روسیه ممکن است که دارای ذخیره هیدروکربوری بیشتر از اطلاعات موجود داشته باشند.

- پروژه های در حال توسعه روسیه در خوشبینانه ترین حالت ممکن است تنها بتوانند که افت تولید میادین قدیمی این کشور را جبران کرده و انتظار نمی رود که منجر به رشد تولید در بلندمدت شوند.

- استفاده از تکنولوژی های پیشرفته و کاربرد تکنیک های ازدیادید برداشت منجر به افزایش تولید میادین فعال کنونی شده است. همانگونه که ذکر شد، میادین سیبری غربی عمده تولید نفت این کشور را به خود اختصاص داده که عمدتاً تحت کنترل شرکتهای روسی است. هرچند که برخی از شرکتهای بین المللی نظیر شل نیز مشارکت محدودی در تولید سیبری غربی دارند.

- ذخایر نفت احتمالی در سیبری شرقی، منطقه قطبی روسیه، دریای خزر شمالی و جزیره ساخالین توجه سرمایه گذاران را جلب کرده است. تعدادی از شرکتهای بین المللی در این مناطق به شدت در حال اکتشاف و توسعه منابع جزیره ساخالین بوده اگرچه دولت روسیه به دنبال اعمال فشار بر این شرکتهای برای ایفای نقش

تحلیل تهاتر نفتی ایران و روسیه: ابعاد و پیامدها

بیشتر برای شرکتهای داخلی در این پروژه ها می باشد. شرکت گازپروم توانست کنترل پروژه ساخالین-۲ را از شرکت شل گرفته و در حال تلاش برای کنترل مسئولیت بازاریابی عرضه گاز از پروژه ساخالین-۱ به رهبری «اکسون نفتگاز»- زیرمجموعه اکسون موبیل- می باشد. هرچند چند میدان جدید در مناطق قطبی و سیبری شرقی از سال ۲۰۰۹ به بهره برداری رسیده است اما توسعه میداین بیشتر در این منطقه نیازمند زمان و سرمایه گذاری بیشتری است.

- پیش بینی می شود که تولید نفت این کشور در سال ۲۰۲۲ به ۱۰/۱۴۴ میلیون بشکه در روز کاهش یابد.

• روندهای مصرف روسیه:

- به پشتوانه رشد اقتصادی و افزایش تقاضا در بخش حمل و نقل کشور، پیش بینی می شود که مصرف نفتی این کشور از ۳/۱۱ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۱ به ۳/۸ و ۴/۵۱ به ترتیب در سالهای ۲۰۱۷ و ۲۰۲۲ برسد.

- انتظار می رود که رشد سالانه مصرف داخلی نفت در روسیه تا سال ۲۰۲۲ به طور میانگین سالانه ۳/۳۹ درصد باشد. هرچند که از تقاضا برای نفت به منظور تولید برق کاسته خواهد شد اما بین سالهای ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ رشد خودروهایی مسافری و تجاری به ترتیب ۶/۷ و ۳/۸ درصد خواهد بود که بر میزان تقاضای داخلی خواهد افزود.

• ظرفیت صادرات:

- با توجه به برآوردهای موسسه BMI، صادرات خالص نفت و فرآورده های نفتی روسیه از ۷/۱۲۹ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۱ به ۵/۶۳۱ میلیون بشکه در روز کاهش خواهد یافت.

با توجه به روندهای تولید، مصرف داخلی و ظرفیت صادرات نفتی روسیه، به نظر می رسد که روسیه در ارائه پیشنهاد تهاتر نفت در برابر کالای خود به ایران، قصد دارد تا ضمن فروش کالای خود به این کشور تلاش کند تا با استفاده از نفت ایران از کاهش سهم خود از بازارهای بالفعل اروپا و بازار شرق آسیا استفاده نماید. لازم به ذکر است که هم اکنون نیز مهمترین جایگزین خروج نفت ایران از اروپایی در این ، نفت اورال روسیه است.

(ب) نگاه سیاسی: پیشنهاد تهاتر با ایران به مثابه کارت بازی

• تهدید تضعیف رژیم تحریمی غرب علیه ایران به عنوان ابزار چانه زنی

تشدید بحران در سوریه و اوکراین، به تعبیر تحلیلگران روابط بین الملل- نظیر فرید زکریا- این نگاه در روسیه تقویت کرده است که غرب در صدد دستیابی به منافع تصویری روسیه می باشد. تجربه سکوت و همراهی روسیه بعد از شوروی با غرب در حل بحرانهای منطقه ای و جهانی به این کشور نشان داده است که راه حل حفظ «منافع تصویری» روسیه در مقاومت در برابر فشارهای غربی و استفاده از همه ابزارهای قدرت خود برای چانه زنی با غرب برای تعدیل خواسته های آنهاست. پیشنهاد تهاتر نفت در برابر کالا به ایران نیز- علاوه بر منافع اقتصادی برای روسیه- از این منظر قابل تحلیل است. روسیه با این پیشنهاد، غرب را تهدید می

تحلیل تهاتر نفتی ایران و روسیه: ابعاد و پیامدها

کند که در صورتی به اعمال تهدید منافع روسیه ادامه دهد، با افزایش همکاری اقتصادی با ایران و کاهش آسیب‌پذیری تحریمی این کشور، پروژه سازش سیاسی با ایران را با شکست مواجه می‌کند. در حقیقت، در این استدلال، ایران ابزاری برای چانه زنی روسیه محسوب شده و پس از حل اختلاف روسیه و غرب، مجدداً ایران در برابر فشارهای غربی تنها گذاشته خواهد شد. تجربه همکاری روس‌ها با غرب در لغو قرارداد دفاعی فروش موشک‌های S-300 - به رغم اینکه به دلیل ماهیت تدافعی آن در شمول تحریم‌های ۱۹۲۹ شورای امنیت نیز قرار نمی‌گرفت - تقویت‌کننده نگاه ابزاری روسیه به ایران است.

• پیشنهاد تهاتر نفت و انتظار روسیه در عدم نیل به توافق ایران و غرب در کوتاه مدت

پیشنهاد تهاتر نفتی روسیه به ایران را می‌توان از عدم انتظار روسیه در توافق نهایی ایران و ۱+۵ در کوتاه مدت سرچشمه می‌گیرد. در صورتی که نیل به توافق نهایی با غرب - طبق انتظار دولت ایران در پایان مهلت شش ماهه برنامه اقدام ژنو - در کوتاه مدت حاصل شده و متعاقب آن تحریم‌های غربی مبنی بر ممنوعیت خرید نفت ایران برطرف شود، چه ضرورتی برای ایران مبنی بر تهاتر نفت خود با روسیه در ازای کالاهای روسی وجود دارد؟ آیا باید منتظر مانع‌تراشی روسها در توافق نهایی ایران با کشورهای ۱+۵ بود؟

در مجموع، روسیه با توجه به تشدید رقابت‌های جنگ سردی با غرب بر سر حوزه‌های منافع و نیز چشم‌انداز توافق منجر به تنش‌زدایی ایران و غرب، سعی می‌کند با ارائه پیشنهاد تهاتر نفتی خود به ۲ هدف مهم دست‌یابد که (۱) غرب را تهدید کند که در صورت ادامه رویکرد تهاجمی علیه منافع روسیه، این کشور نیز نظام تحریمی آن‌ها علیه ایران - امری که به نظر غرب دلیل کشاندن این کشور به میز مذاکره است - را بهم می‌ریزد و (۲) جایگاه رابطه استراتژیک - و البته سودمند اقتصادی خود با ایران بویژه در حوزه فروش تسلیحات نظامی - را حتی بعد از توافق احتمالی ایران و غرب در موضوعات هسته‌ای، حفظ می‌کند.

ب) جمع‌بندی و ارائه راهکار مدیریت پیشنهاد تهاتری روسیه

• گریز از «دام روسی»:

ایران نباید پیشنهاد روسیه را دلیلی بر حمایت بی‌قید و شرط روسیه از ایران در شرایط تحریمی تلقی کرده و سعی نماید به دلیل ارائه این پیشنهاد، به تقاضاهای حداکثری در مذاکرات هسته‌ای اقدام نماید. این تصور اشتباه خواهد بود که ایران کند که با پشتوانه حمایت روسیه می‌تواند در برابر فشارهای غربی مقاومت کرده و روند تنش‌زدایی با غرب را رها کند. بی‌تردید، روسیه بنا به رقابتهای استراتژیک با غرب دست به چنین پیشنهادی با ایران - در شرایطی که از عواقب مواجهه با تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آگاه است - زده است. با کاهش تنش روسیه با غرب، مجدداً همراهی روسیه با فشارهای غربی قابل انتظار بوده و منافع ایران فدا خواهد شد. عقب‌نشینی شرکت‌های روسی (نظیر لوک‌اویل) از فعالیت در بخش نفت و گاز طبیعی ایران بعد از تشدید تحریم‌های غربی نمونه‌ای از این همراهی با فشارهای غربی و عدم تلاش برای تضعیف رژیم تحریمی غرب علیه ایران است.

• هرگونه قرارداد تهاتر نفتی با روسیه از سوی وزارت نفت باید با تحلیل وزارت خارجه در مورد چشم‌انداز مذاکرات هسته‌ای و زمان احتمالی لغو/عدم لغو تحریم‌های غربی در آینده انجام پذیرد.

در صورتی پیش‌بینی وزارت خارجه مبنی بر احتمال حذف کوتاه مدت تحریم‌های غربی است، قرارداد تهاتر نفتی با روسیه به صورت کوتاه مدت منعقد گردد. زیرا در شرایط لغو تحریم‌ها، نیازی به واسطه‌گری روسیه برای فروش نفت ایران - احتمالاً با کسب تخفیفات قیمتی گسترده - وجود ندارد.

• تاکید بر تهاتر نفت با «کالا و خدمات روسیه» به جای نفت با «کالای» روسیه.

با توجه به ظرفیت‌های محدود صادراتی روسیه در تامین کالاهای مورد نیاز ایران به حجم ۲۰ میلیارد دلار در سال، ایران می‌تواند به جای کالای مصرفی صرف، برخی خدمات فنی روسی - سد سازی، تولید فولاد، فعالیت بالادستی شرکت‌های نفت و گاز روسی - و یا خرید طلا را در قرارداد تهاتر نفتی لحاظ نماید. لازم به ذکر است که حجم تجارت ایران-روسیه در سال ۲۰۱۱-۲۰۱۲ برابر با ۳/۷۵۰ میلیارد دلار بوده است و افزایش آن به ۲۰ میلیارد دلار واردات کالای روسی، بسیار دشوار است.

تحلیل تهاثر نفتی ایران و روسیه: ابعاد و پیامدها

جدول سطح تعاملات اقتصادی (غیرنظامی) روسیه با ایران به میلیون دلار (منبع: CSIS, 2013)

۲۰۱۱-۲۰۱۲	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	
۳۷۵۰	۳۶۵۱	۳۰۶۰	۳۶۹۰	۳۳۱۵	۲۱۴۵	حجم تجاری کل
۱۱۳	۱۱۹/۵	۸۲/۹	۱۱۱/۳	۱۵۴/۶	۱۰۴/۸	رشد سالانه
NA	۳۳۸۰	۲۸۴۶	۳۲۸۹	۲۹۶۵	۱۹۰۵	صادرات به ایران
NA	۱۱۹	۸۶/۵	۱۱۰/۹	۱۵۵/۷	۹۹/۱	رشد سالانه
NA	۲۷۲	۲۱۴	۴۰۲	۳۴۹	۲۴۰	واردات از ایران
NA	۱۲۷	۵۳/۱	۱۱۵	۱۴۵/۷	۱۲۹/۱	رشد سالانه
۳۷۵۰	۳۱۰۹	۲۶۳۲	۲۸۸۷	۲۶۱۶	۱۶۶۵	تراز تجاری روسیه